

Molenbelt te Coevorden (gemeente Coevorden)

Een archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek

Libau

Hoge der A 5

9712 AC Groningen

Opdrachtgever: gemeente Coevorden

Libau-rapport: 17.81139

Datum: 21 augustus 2017

Administratieve gegevens

provincie:	Drenthe
gemeente:	Coevorden
plaats:	Coevorden
toponiem:	Molenbelt
centrumcoördinaten (RD):	246.474 / 520.369
opdrachtgever:	gemeente Coevorden
bevoegde overheid:	gemeente Coevorden
uitvoerder:	Libau Hoge der A 5 9712 AC Groningen (050) 312 65 45 archeologie@libau.nl
auteur:	M. van Geffen MA
kwaliteitscontrole:	N. van der Mei
landelijk registratienummer:	4559891100 (onderzoeksmeldingsnummer Archis3)
Libau-rapport:	17.81139
beheer en plaats documentatie:	Libau (Groningen), Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Amersfoort) en DANS
afbeelding voorblad:	Topografische kaart 1850 (topotijdreis.nl)

Aanleiding

In opdracht van de gemeente Coevorden, vertegenwoordigd door dhr. J. Molema, is een archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek uitgevoerd voor een locatie aan Molenbelt in Coevorden (zie figuur 1). Aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om de bestaande bebouwing te slopen. Naar verwachting zullen de huidige gebouwen inclusief funderingen worden afgebroken (sloop onder maaiveld). Het is onbekend of en op welke wijze in de toekomst nieuwbouw plaats zal vinden in het plangebied.

Op de archeologische beleidsadvieskaart van de gemeente Coevorden heeft het plangebied de volgende aanduidingen: AMK-terrein, historische kern Coevorden en provinciaal belang archeologie. In het bestemmingsplan Coevorden centrumring is dit vertaald in een dubbelbestemming Waarde - Archeologie 2. Dit betekent dat de gronden, behalve voor de andere daar voorkomende bestemming(en), mede bestemd zijn voor het behoud en de bescherming van de archeologische waarden in de historische kern van Coevorden (AMK-terrein), waarbij geldt dat deze bestemming ten opzichte van andere daar voorkomende bestemmingen van primaire betekenis is. Hierbij geldt een onderzoeksverplichting naar de archeologische waarden bij bodemingrepen.

Figuur 1: Topografische kaart van het plangebied en omgeving. In de inzet is een recente luchtfoto van het plangebied opgenomen (PDOK). Op beide kaarten is de ligging van het plangebied aangegeven met een rood kader.

Landschappelijke en aardkundige informatie

De nederzetting Coevorden is van middeleeuwse ouderdom en is ontstaan op een zandopduiking bij het beekdal van het Loodiep, op een locatie waar het beekdal gemakkelijk te passeren was. De stad Coevorden (koe-voorde) dankt haar naam aan de ligging bij deze doorwaadbare plaats. De voorde in het beekdal vormde een belangrijke schakel in de verbinding tussen Noord- en Midden-Nederland. Om die reden speelde Coevorden in de late middeleeuwen¹ een belangrijke rol in het politieke en economische bestel van het bisdom Utrecht: hier lag de doorgang naar belangrijk bezit in Drenthe en Groningen (Stad en Gorecht). Coevorden had al in de 12de eeuw een kasteel ter bescherming van de voorde en voor het heffen van tol. De eerste vermelding hiervan dateert uit 1148, maar Kleis (2005: p. 3) veronderstelt dat de voorde mogelijk al sinds de 11de eeuw versterkt was. De nu nog herkenbare delen van de vesting dateren voornamelijk uit de 16de en 17de eeuw. Het plangebied is gelegen binnen deze 16de/17de-eeuwse vesting.

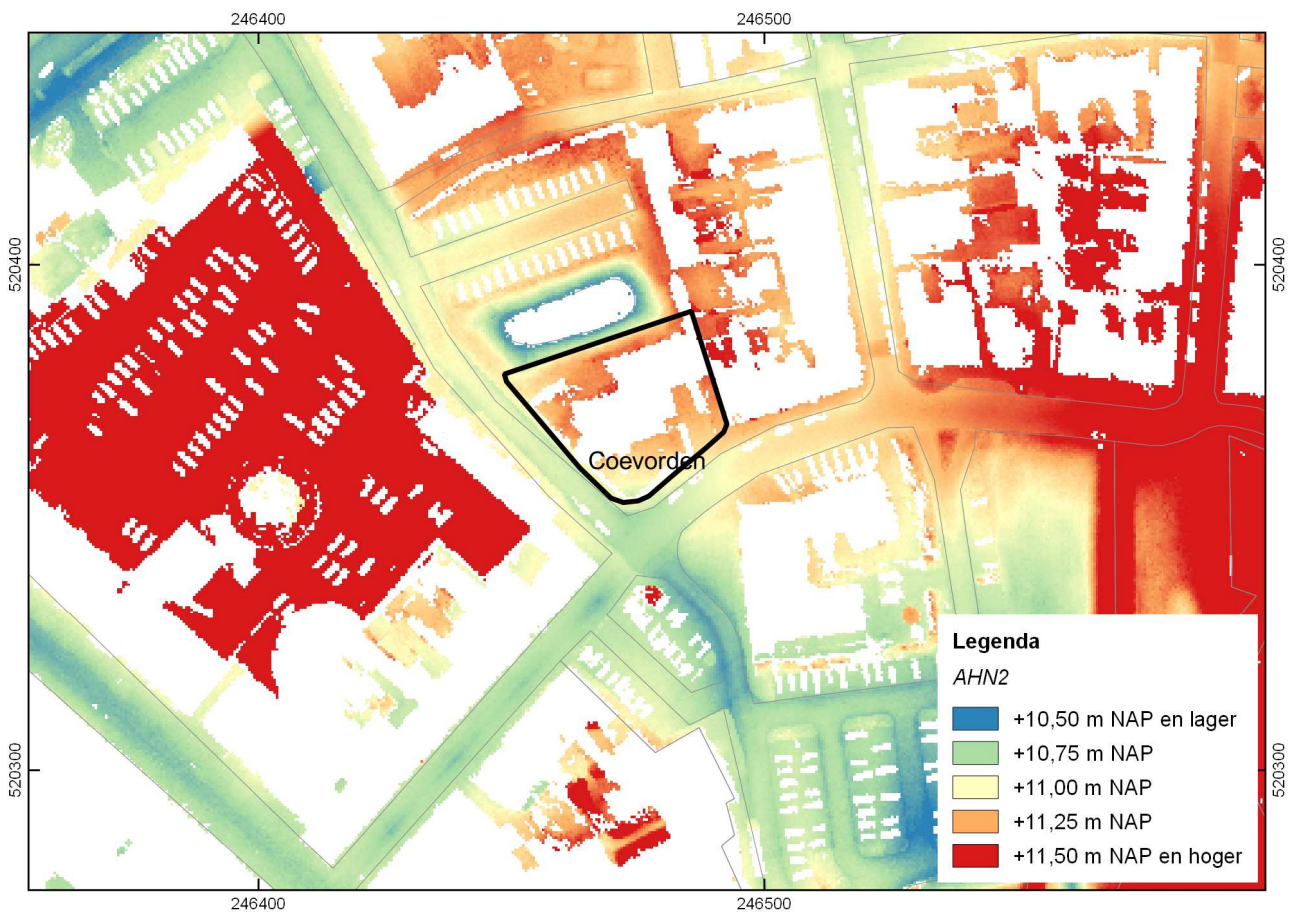
Op de fysisch geografische kaart van de provincie Drenthe staat het plangebied wegens de ligging in de bebouwde kom van Coevorden gekarteerd als bebouwd (zie bijlage 2 *Fysisch geografische kaart*). Uit deze kaart kan wel worden

¹ Voor de dateringen van archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 1

afgeleid dat Coevorden is gelegen in een beekdal waarbinnen dekzandopduikingen aanwezig zijn. Dit komt overeen met het ontstaan van Coevorden als een doorwaadbare plaats. De geomorfologische kaart (Alterra, geraadpleegd via Archis3) laat een vergelijkbaar beeld zien.

Ook op de bodemkaart is het plangebied weergegeven als bebouwde kom (zie bijlage 3 *Bodemkaart*). De bodemsoorten in de omgeving van Coevorden sluiten aan bij bovengenoemde kaarten. In het beekdal komen voornamelijk beek- en gooreerdgronden en veengronden voor. Ter plaatse van de dekzandopduikingen bestaat de bodem voornamelijk uit verschillende type podzolgronden. Podzolgronden ontstaan door een goede afwatering. De aanwezigheid van dergelijke gronden wijst er dan ook op dat deze gronden in het verleden zeer geschikt waren voor bewoning. Tevens zijn in de ruimere omgeving van Coevorden een aantal (hoge) enkeerdgronden gekarteerd. Deze gronden wijzen op de aanwezigheid van een (middeleeuws) landbouwdek. Gezien de ligging van het plangebied binnen de historische kern en vesting Coevorden is het waarschijnlijk dat de bodem in het plangebied bestaat uit een ophogingspakket van stadsvuil.

Op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2; zie bijlage 4 *Hoogtekaart*) is de ligging van Coevorden in het beekdal ook goed herkenbaar. In een detailopname van de kaart van het AHN2 zijn geen grote hoogteverschillen waarneembaar binnen het plangebied. De grote hoogte ten westen van het plangebied betreft een gebouw.

Figuur 2: Detailopname van de hoogtekaart (AHN2). De ligging van het plangebied is aangegeven met een zwart kader.

Archeologie en historische geografie

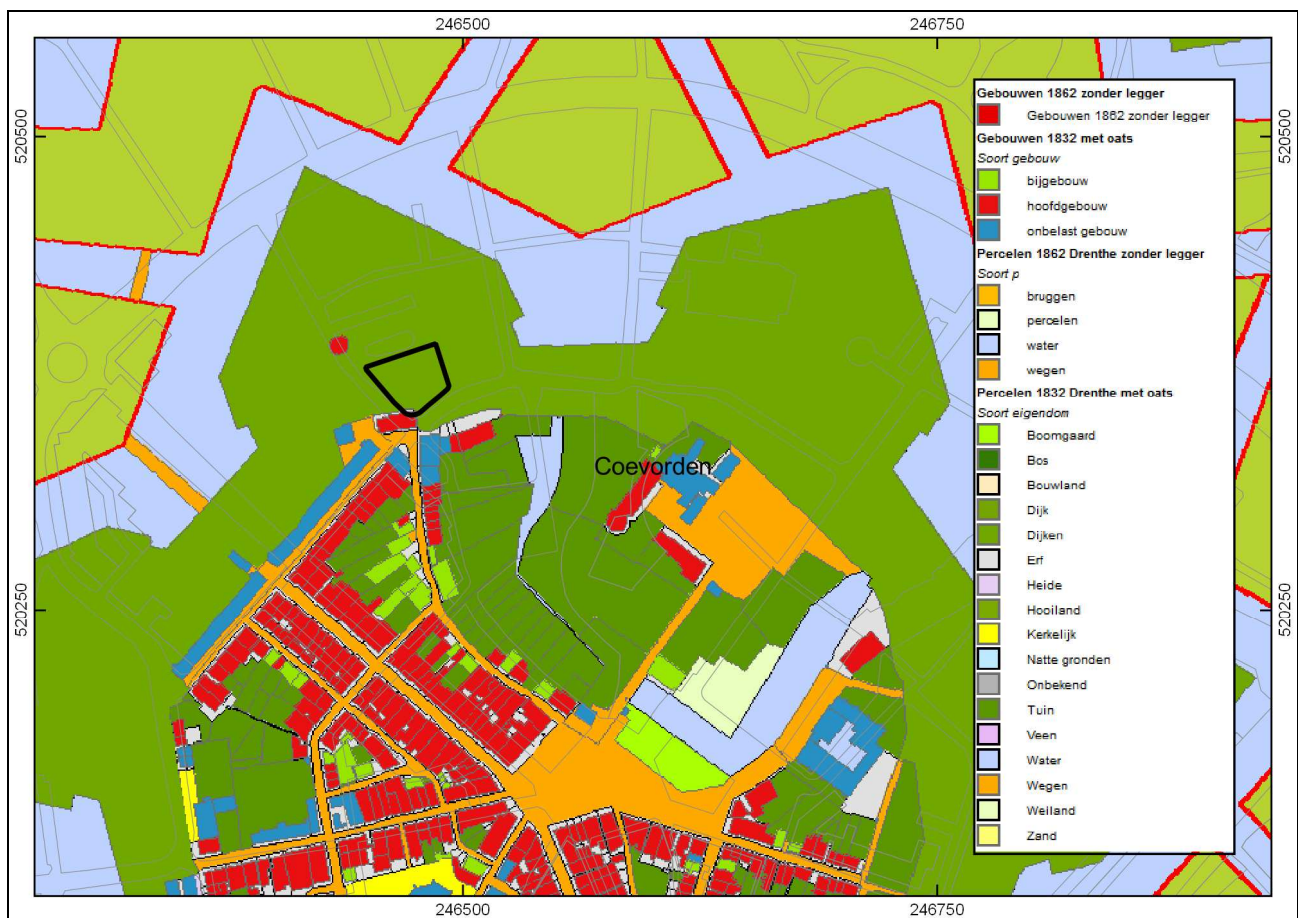
De hierboven benoemde vesting Coevorden, waar het plangebied deel van uitmaakt, is op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) geregistreerd als een terrein van hoge archeologische waarde (AMK-terrein 14521; zie bijlage 5 *Kaart archeologie*). De vondstlocaties in de omgeving van het plangebied betreffen vondsten die dateren uit de middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd en hebben betrekking op de historische kern en vesting (waaronder het kasteel) van Coevorden. Deze vondsten zijn alle aangetroffen in het kader van archeologisch onderzoek.

Het plangebied ligt niet alleen binnen de vestingwerken, maar ook aan de rand van de middeleeuwse nederzetting. Dit laatste blijkt uit de kaart van Jacob van Deventer uit ongeveer 1555. Wanneer de 16de-/17de-eeuwse vesting en de kaart van Jacob van Deventer op het plangebied worden geprojecteerd, blijkt dat het plangebied grotendeels binnen een bastion (Stad en Lande) gelegen is en wordt doorsneden door een middeleeuwse weg (zie bijlage 6 *Projectie historische kaartmateriaal*). Grote delen van de middeleeuwse stad werden in de vroege 17de eeuw gesloopt om de vesting in te kunnen richten, zo ook de middeleeuwse weg in het plangebied. Het stratenplan werd hierbij gewijzigd. Desondanks kon

een klein aantal van de oorspronkelijke straten blijven bestaan. Deze zijn tegenwoordig nog herkenbaar aan hun afwijkende, kronkelige loop ten opzichte van de rest van het rechtlijnige stratenplan.

In 1551 beval Karel V om de verdedigingswerken van Coevorden, de dubbele omgrachting rond de stad en de gracht en wal rondom het kasteel, te slopen. Een aantal jaren later waren de wallen evenals de middeleeuwse poorten geslecht (Brand 1994; Van der Kuijl, 2013: p. 228). De grond van de wallen is vermoedelijk gebruikt voor het dempen van de gracht(en). Vanaf 1594 werd de vesting Coevorden aangelegd die rond 1607 gereed kwam (Van der Kuijl, 2013: p. 229 en Lepage, 1994: pp. 126-127).

Op latere kaarten zoals de Hottinger-atlas (1788-1792) en de kadastrale minuut van de gemeente Coevorden, gekarteerd tussen 1820 en 1832, zijn de vestingwerken nog aanwezig. Op de kadastrale minuut is te zien dat het plangebied net buiten de bebouwing is gelegen, op een vestingwal (zie figuur 3). Ten noordwesten van het plangebied is een rode stip zichtbaar, dit betreft de molen waar de straat Molenbelt naar is vernoemd. Vanaf 1897 zijn de meeste bastions en binnengrachten van de vesting Coevorden niet langer op het kaartmateriaal weergegeven. Vanaf 1904 staat er bebouwing aangegeven binnen het plangebied (topotijdreis.nl). Volgens de Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG) is de huidige bebouwing afkomstig uit 1964.

Figuur 3: Uitsnede van de kadastrale minuut van de gemeente Coevorden. Het plangebied is aangegeven met een zwart kader. In grijs is de huidige topografie weergegeven.

Om de cultuurhistorie van de gemeente Coevorden in beeld te brengen heeft de gemeente aan het begin van de 21ste eeuw een cultuurhistorische inventarisatie uit laten voeren door RAAP archeologisch adviesbureau (Molema, 2004). In het kader van dit onderzoek zijn onder andere boringen gezet in het centrum van Coevorden. Eén van deze boringen (86) is geplaatst binnen het plangebied. Uit deze boring blijkt dat op 145-215cm –mv bouwpuinfragmenten aanwezig zijn, er is geen datering gegeven van deze fragmenten. In hetzelfde onderzoek zijn ook de wegen en wegrelicten uit de vestingperiode in kaart gebracht. Daaruit blijkt dat de Aleida Kramersingel, die ten zuiden van het plangebied loopt, tot deze wegen en wegrelicten behoort. Het pand waarvoor sloop is beoogd, is niet opgenomen in de cultuurhistorische inventarisatie.

Overweging en advies

Het plangebied ligt aan de rand van de middeleeuwse nederzetting en binnen het bastion Stad en Lande van de 16de-17de-eeuwse vesting Coevorden. Op een 16de-eeuwse kaart staat een weg aangegeven die het plangebied doorsnijdt. Deze weg is vermoedelijk van middeleeuwse oorsprong en zal samen hangen met de middeleeuwse nederzetting (en

mogelijk het kasteel van) Coevorden. Aan het eind van de 16de eeuw, begin van de 17de eeuw is deze weg vermoedelijk verdwenen bij de aanleg van de vesting Coevorden. Vanaf dat moment ligt het plangebied binnen één van de bastions (Stad en Lande) van de vesting Coevorden. Aan het eind van de 19de eeuw wordt de vesting grotendeels afgebroken en vanaf het begin van de 20ste eeuw vindt er bebouwing plaats binnen het plangebied. De huidige bebouwing is niet als cultuurhistorisch waardevol aangemerkt.

Op basis van bovenstaande informatie is de kans op aanwezigheid van archeologische resten uit de periode middeleeuwen - nieuwe tijd zeer groot. Echter de beoogde sloopwerkzaamheden beneden maaiveld zullen zich waarschijnlijk beperken tot de diepte en omvang van de voormalige bouwput uit 1964. Binnen de omvang van de voormalige bouwput worden geen intacte archeologische resten verwacht. Zolang de sloopwerkzaamheden zich inderdaad beperken tot de diepte en omvang van de toenmalige bodemverstoringen, bestaat geen reden om voorafgaand aan of tijdens de sloop nader archeologisch onderzoek te verrichten. Mochten tijdens de werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt krachtens de Erfgoedwet (artikel 5.10 en 5.11) een meldingsplicht. Vondsten dienen zo spoedig mogelijk te worden gemeld bij de gemeente Coevorden en bij Libau. Deze laatste zal zorgdragen voor de wettelijke registratie en melding bij de minister.

De noodzaak (en wijze) van archeologisch vervolgonderzoek bij eventuele nieuwe ontwikkelingen binnen het plangebied is afhankelijk van de aard en omvang van deze ontwikkelingen en eventuele onverhoopt tijdens de sloop aangetroffen archeologische resten. Het is daarom noodzakelijk dat zodra de nieuwe ontwikkelingen bekend zijn een aanvullend archeologisch advies wordt afgegeven met betrekking tot deze ontwikkelingen.

Vanuit cultuurhistorisch oogpunt bestaan er geen bezwaren tegen de voorgenomen sloop.

Bijlagen:

1. Archeologische perioden
2. Fysisch geografische kaart
3. Bodemkaart
4. Hoogtekaart (AHN2)
5. Kaart archeologie
6. Projectie historisch kaartmateriaal

Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

AHN, Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl; nationaalgeoregister.nl).

Archeologische beleidsadvieskaart gemeente Coevorden (2011). ADC Archeoprojecten. Bewerking door gemeente Coevorden (2013).

ARCHIS 3, Archeologisch Informatie Systeem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (www.archis.cultureelerfgoed.nl).

Archeologische Monumentenkaart (AMK) provincie Drenthe.

BAG, Basisregistraties Adressen en Gebouwen (www.bagviewer.kadaster.nl).

Brand, H., 1994. In *De stadsplattegronden van Jacob van Deventer*, C. Koeman, J.C. Visser et al. Stichting tot Bevordering van de Uitgave van de Plattegronden van Jacob van Deventer, Alphen aan den Rijn.

Geoportaal Drenthe (<http://www.drenthe.info/kaarten/website/geoportaal/>).

HisGIS, Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Kleis, G., 2004. De vestingwerken van Coevorden. Beknopte geschiedenis van een modelvesting, 1600/1875. Gemeente Coevorden.

Kleis, G., 2005. Geschiedenis van het kasteel te Coevorden. Van gewestelijk tot stedelijk bestuurscentrum. 1046-1974. Gemeente Coevorden.

Kuijl, E.E.A. van der, 2013. Vesting Coevorden. In: Kruijf, T. de, E.J. Brink, P.J.J. van Dijk, S.J. de Groot, J.P.C.M. van Hoof, F.W.J. Scholten, B.H. de Vries, H.J. van Welsen & F. Westra, *Atlas van historische verdedigingswerken in Nederland. Groningen, Friesland, Drenthe*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.

Lepage, J.-D., 1994. Vestingen en schansen in Groningen. Eeuwenlang de hoeksteen van de Nederlandse defensie. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.

Molema, J., 2004. Cultuurhistorische inventarisatie centrum Coevorden. Gemeente Coevorden (provincie Drenthe). RAAP-Rapport 968.

Opentopo, recente topografische kaarten van Nederland. Bron: J.W. van Aalst (www.opentopo.nl).

PDOK, Publieke Dienstverlening Op de Kaart (www.pdok.nl).

Ruimtelijke Plannen, diverse ruimtelijke plannen van overheden in Nederland (www.ruimtelijkeplannen.nl).

Stiboka, 1985. Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Stiboka, Wageningen.

Topotijdreis. Tijdreis over 200 jaar topografie. Kadaster (www.topotijdreis.nl).

Versfelt, H.J., Groningen 2003. *De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland*.

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

Bijlage 1 - Archeologische perioden

Molenbelt te Coevorden

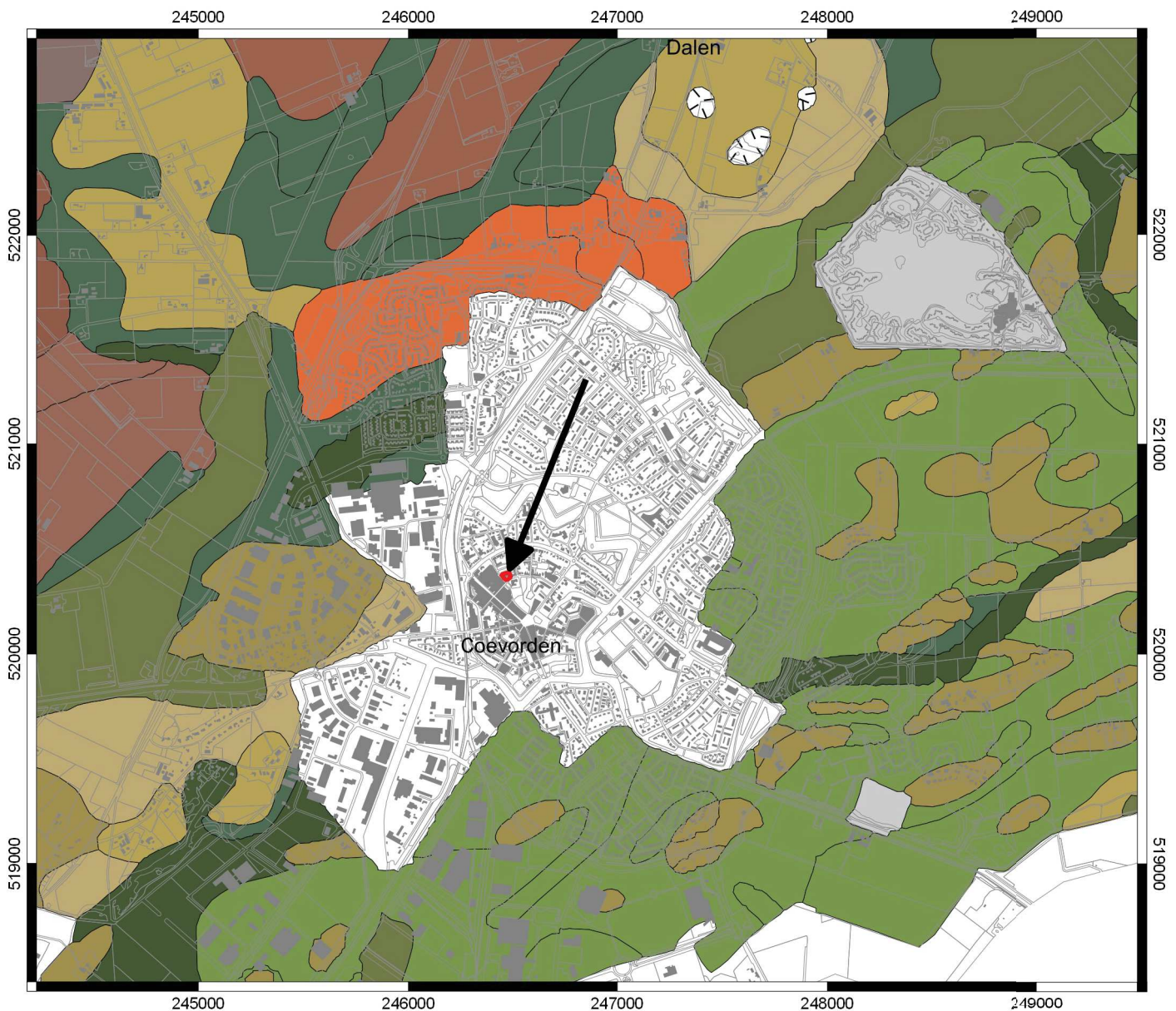
Vereenvoudigd overzicht voor Noord-Nederland

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300.000 BP
paleolithicum midden	300.000 - 35.000 BP
paleolithicum laat	35.000 BP - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	4900 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden

Bijlage 2 - Fysisch geografische kaart

Molenbelt te Coevorden

Legenda

Plangebied Molenbelt te Coevorden

Fysisch geografische kaart

Vloeveld

Dobbe of kuil

Bebouwde kom

Afgraving/ophoging/vergraving

Sv1 - Stuwwalvlakte

Sw1 - Stuwwalwelling

Gw1 - Glaciale welling

Gv2 - Vlakke glaciale vlakte

Nr1 - Dekzandrug

Nw1 - Dekzandwelling

Nv1 - Dekzandvlakte met kleinschalig reliëf

Fv2 - Vlakke beekdal vlakte

Fl1 - Beekdal met kleinschalig reliëf

Fv1 - Beekdalvlakte met kleinschalig reliëf

FO1 - Beekdal met kleinschalig reliëf > 40 cm veen

FOv1 - Beekdalvlakte met kleinschalig reliëf > 40 cm veen

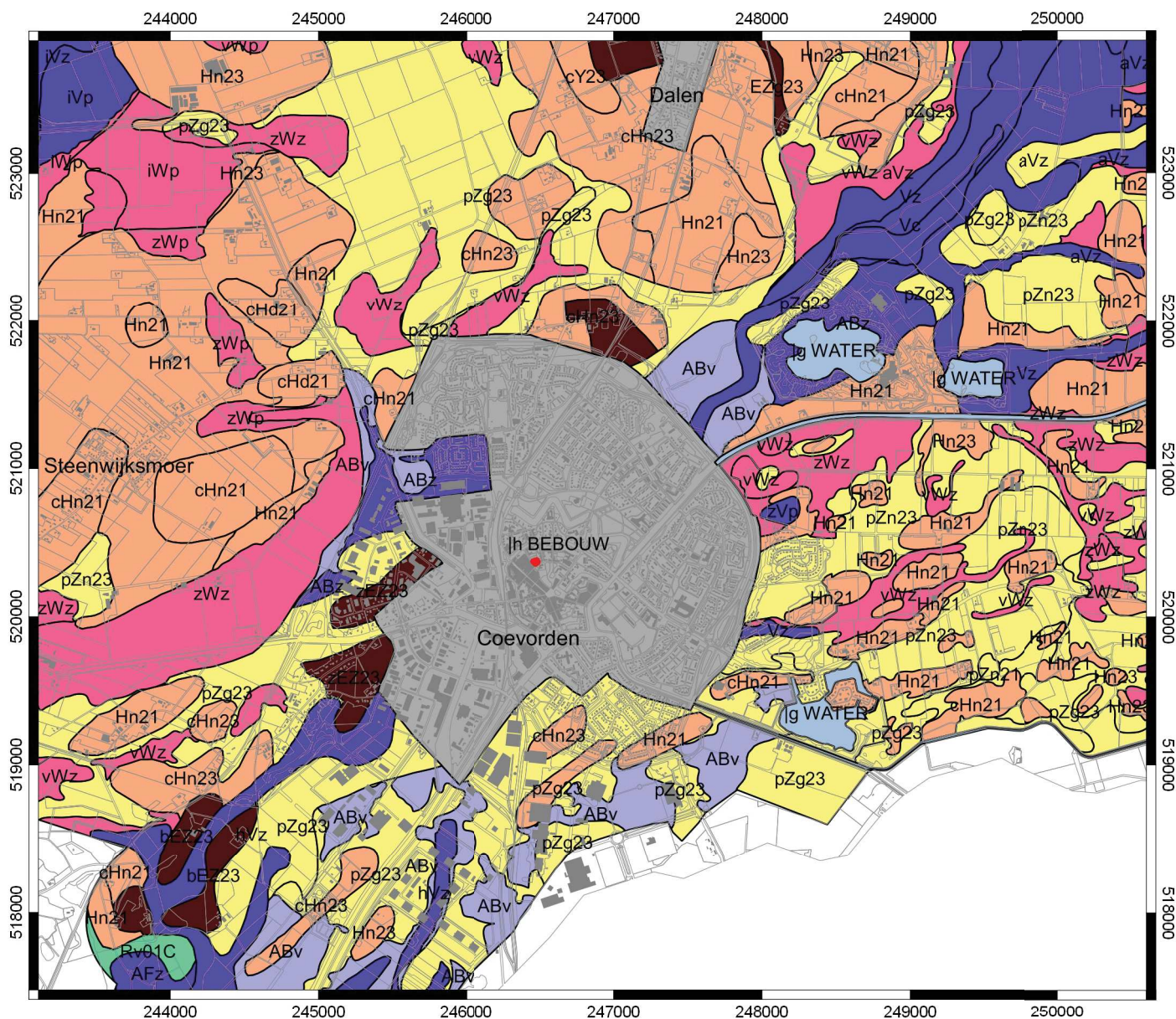
FOv2 - Vlakke beekdalvlakte > 40 cm veen

Ov4 - Veenkoloniale ontginningsvlakte zonder restveen

Bijlage 3 - Bodemkaart

Molenbelt te Coevorden

Legenda

Plangebied Molenbelt te Coevorden

Bodemkaart

lg WATER: water

lh BEBOUW: bebouwde kom

ABv: Venige beekdalgronden

Rv01C: Kalkloze drechtvaaggronden

pZg23, pZn21, pZn23: Beek- en gooreerdgronden

aVz, hVz, iVp, iVz, Vc, Vz, 2Vc, 2Vp, ABz, AFz: veengronden

iWp, zWp, vWp, iWz, vWz, zWz: Moerige podzol- en eerdgronden

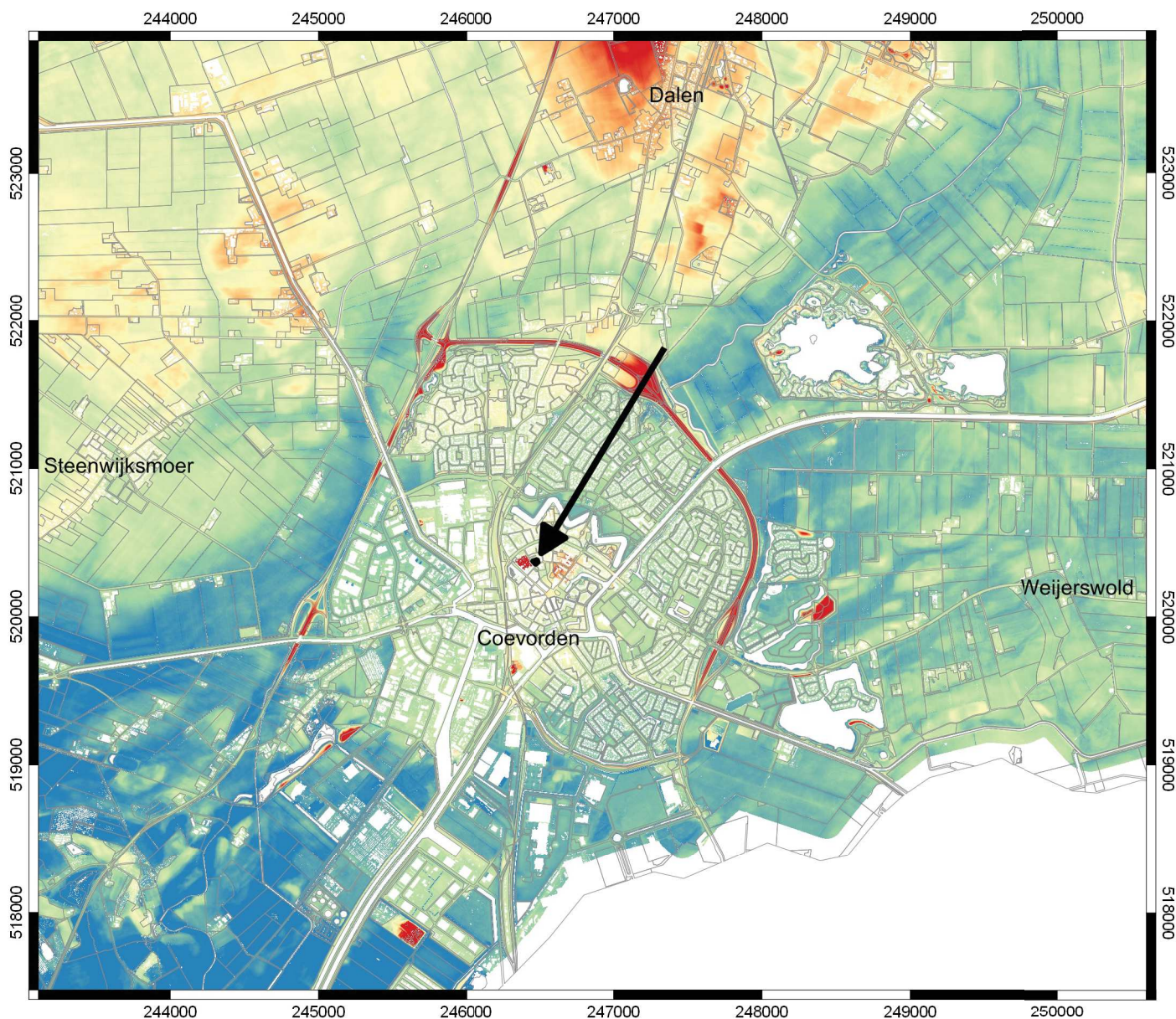
bEz23, zEz23 EZg23: Hoge bruine en zwarte en lage enkeerdgronden

cHd21, cHn21, cHn23, cY23, Hn21, Hn23: Kamp-, laar-, loo- en veldpodzolgronden

Bijlage 4 - Hoogtekaart (AHN2)

Molenbelt te Coevorden

Legenda

 Plangebied Molenbelt te Coevorden

AHN2

 +9,00 m NAP en lager

 +10,20 m NAP

 +11,50 m NAP

 +12,80 m NAP

 +14,00 m NAP en hoger

Bijlage 5 - Kaart archeologie

Molenbelt te Coevorden

Legenda

 Plangebied Molenbelt te Coevorden

 Vondstlocaties (Archis 3)

AMK-terreinen

 Terrein van archeologische waarde

 Terrein van hoge archeologische waarde

 Terrein van zeer hoge archeologische waarde

 Terrein van zeer hoge archeologische waarde, rijksbeschermd

Bijlage 6 - Projectie historisch kaartmateriaal

Molenbelt te Coevorden

Legenda

- Plangebied Molenbelt te Coevorden
- Reconstructie vesting Coevorden (gemaakt door F. Romboud © gemeente Coevorden 2009)
- Projectie van de kaart van Jacob van Deventer, zoals weergegeven in de inzet (© gemeente Coevorden)

